

Skattekornet leveres i Korsør med lige strenge Maal. Fra Serdrup klages over, at Laanekorn leveres med „løst Topmaal“, men skal tilbageleveres med „fast“. Ole Hansen, Sørbylille, siger, at han har betalt Landgilde 1706 med 2 Tdr. Byg, men Kvitteringen lød kun paa 1 Td. Hans Mortensen, Flakkebjerg, er blevet slaaet af Amtsforvalterens Fuldmægtig, fordi han paastod, der blev maalt forkert.

Flere Bønder klager over, at de ved Overtagelse af deres Gaard har maattet betale Formandens Restancer indtil 4 Aar tilbage, og over, at de maa give „Seddelpenge“ ved Betaling af Skat paa Amtsstuen, og deres „Skovseddel“ er dyrere end før. Nogle mener sig sat for højt i Hartkorn.

En hyppigt forekommende Klage er over manglende Hjultømmer. Saaledes klager Landsgrav Mænd over, at de kun faar et halvt Læs aarlig, hvorfor deres Vogne og Plovredskab er i meget slet Tilstand; mange af Bønderne har ikke en Vogn, de kan køre en Mil med. I Lille-Valby klager de over, at de paa Grund af manglende Brændsel maa brygge og bage ved den Halm, der ellers skulde bruges til Kvæget.

Ridefogeden, Christopher Bagge, maa tit staa for Skud. Unge Hans Pedersen i Bjergby har maattet betale ham 2 Rdl. 4 Mk. for Skiftet efter Hans P.s Kone. Ejler Marcussen i Vollerup har betalt ham 2 Rdl. 4 Mk. for Fæstebrev, men intet faaet. Ridefogeden har faaet udleveret c. 14 Tdr. Byg og c. 11 Tdr. Havre til Besaaing af en Ødegaards Jord i Flakkebjerg, men der er kun saaet 3 Tdr. Byg og $1\frac{1}{2}$ Td. Havre, som Bondens Fader selv pløjede Jorden til. Jep Madsen i Lille-Valby har i „hans bedste Havresæd“ maattet køre Ridefogeden til Ringsted

Landsting og derved været fra Hjemmet i 6 Dage. Marcus Jensen i Store-Valby har efter Tilsigelse af Ridefogedens Tjener maattet køre „et Kvindfolk“ fra Antvorskov til Braaby, „da blev hans Bæster forkørt og maatte ligge undervejs til om anden Dagen, inden han kunde vinde hjem igen“.

Selv Amtsforvalteren gaar ikke Ram forbi. Peder Olsen, Bøstrup, „bekom af Amtsforvalteren i 1705 et Plougbæst paa 17 Aar, — véd ej hvad det kostede — men døde straks derefter fra hannem“.

Det vil ses, at der fra Bøndernes Side har været nok at klage over. Atterup og Boeslunde har den ganske særlige Klage, at der ved en Besigtelse 1705 ingen har været for at skrive deres Sæd eller andet Gods.

Ser vi hen til de Bemærkninger, der tilføjes om Bygningernes Tilstand og Jordens Drift, er der kun faa lyse Punkter i Helhedsindtrykket. Almindelig er Tilføjelsen „ingen Skorsten“, og vi træffer Udtryk som „ligger aarlig i Bryd af hans Jord, for Mangel af Evne til Brug og Gødning, 3½ Tdr. Sædeland“, eller „i Ohragre og Brydefjord paa Grund af Afmagt det at drive og gjødske 9 Tdr. Sædeland.“

Enkelte Bønder har det ret godt som f. Eks. Bondefoged Andreas Christensen, Bjergby, der har beboet sin Gaard i 32 Aar uden Fæstebrev. Gaarden er paa 9 Tdr. 6 Skp. 1 Fdk. 1 Album Hartkorn og har 4 Længer à 11 Fag. I Stuelængen er et Ildsted med Jernkakkellovn, Bagerovn, Kiøler og Skorstene. Der findes Vogn, Plov og Harve og 3 Læs Langhalm. Besætningen er 10 Bæster, 2 Plage, 2 Stude, 4 Køer, 3 Studlinger, 2 Fjorkalve, 16 Faar, 18 Svin og 9 Bi-stader. Bonden har det nødvendige Brødkorn, og

hans Udsæd er $3\frac{1}{2}$ Tdr. Rug, $8\frac{1}{2}$ Td. Byg og $5\frac{1}{2}$ Td. Havre. Hans Tilstand betegnes som „meget god“ — sjælden Bemærkning i Indberetningen. Af Byrderne paa Gaarden andrager Skatter for Januar og April Kvartal 1707 et Beløb af 5 Rdl. 2 Mk. 4 Sk. Han maa i Munderingsskat udrede 1 Rdl. 1 Mk. 6 Sk. hver Termin, og Landgilden er i 1706 4 Tdr. Rug, 5 Tdr. Byg og 3 Tdr. Havre, hertil kommer 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns og 20 Æg; i Brødbagningspenge har han betalt 1 Mk. 14 Sk.

Hvorledes Kongen har været tilfreds med denne Indberetning, og hvad han eventuelt har foretaget sig som Følge af den, kan ikke oplyses. Forhaabentlig har den — som det synes — lidt vel bjergsomme Ridefoged hentet sig en kongelig „Næse“; men nogen Forandring i Bøndernes Tilstand til det bedre er der tilsyneladende ikke sket, at dømme efter en lignende Indberetning, som 10 Aar efter indsendes til Kongen.

Den nærmere Aarsag til denne Indberetning var Kongens Plan om at gøre Grevskabet til et Ryttergods, hvorfor der i Maj 1717 udsendes til Birkefoged Peter Kane en Befaling om, at han „med trende forstandige Mænd og Bønder“ samt Birkeskriveren skal drage fra Hus efter Hus, Gaard efter Gaard, By efter By, Sogn efter Sogn, saaledes at de under Eds Tilbud kan erklære sig om hver Bondes og Beboers Tilstand og udtale sig om, hvor der for en Rytter kan skaffes en Lejlighed med Kaalhave. Det skal oplyses, hvor megen Græsning og hvor mange Læs Hø à 30 Lpd. hver Bonde kan høste, og om der ved Byen findes Tørvejord, saa Rytteren aarlig kan faa 12 Læs Ildebrand; endelig skal det meddeles,

hvor meget en Bonde kan saa ialt — beregnet efter strøget Maal.

Forretningen skal paabegyndes med det samme og foretages hver Dag — dog ej paa Helligdage eller i Dimmelugen (Ugen før Paaskesøndag). Der begyndes om Morgenen ved Gry og vedblives til Aften. Fogeden og Skriveren skal til Fortæring daglig have 3 Mk., og hver af Synsmændene halvt saa meget. Ridefogeden over Antvorskov Amt skal skaffe Befordring fra det ene Sted til det andet, men Synsmændene skal dog selv sørge for Befordring.

I Henhold til dette Paabud udvalgte Peter Kane paa en Tingdag Herman Faber fra Keldstrup, Christen Sørensen Boemand i Holmstrup og Lauritz Christensen, Hejninge, til at møde i Bjergby ved Bondefoged Andreas Christensens Gaard tidlig om Morgenen d. 11. Maj for at være med i den følgende Tid ved nævnte Besigtelse; de to Herredstingdage, Mandag og Tirsdag i hver Uge, er de dog fri, samt Helligdage og Dimmeluge.

Forretningen blev afsluttet d. 21. Maj og underskrevet af de fem Mænd; Herman Faber er den eneste af Bønderne, som kan skrive sit Navn. Den indeholder Optegnelser fra 76 Byer, Huse eller Møller, og Resultatet med Hensyn til Fremskaffelse af Lejligheder til Rytterne er ret ringe. Bønderne har jo nok ikke været særlig glade over Kongens Plan, og Række op og Række ned findes Bemærkningen „ingen Lejlighed“. Det er dog ikke alene Pladsen i Gaardene, det kniber med; Spørgsmaalet om Brændsel til Rytterne og særlig om Græsning til deres Heste volder stor Vanskelighed. I Skovsø har de kun lidt Græsning paa „Oragre, som er gul Sand-

banke Jord", men foreslaar, at de faar Lov at leje Græsning i Kongens Enemærker, som grænser op til deres Marker. Mange Steder siger de, at Græsning kun kan skaffes ved at tage af Agerlandet, hvad der vil være til Skade for deres Udkomme. De Hulby Mænd kan dog ved Indhegning af „Flasken“ skaffe Græsning til 10—12 Rytterheste, og Harrested Bønder, som nødig vil undvære nogen Plads i de Bygninger, de skal bruge til Korn, Kvæg og fornøden Brug, udtaler, at der paa Gadens Grund kan bygges 10 eller 12 Huse med Kaalhaver til Ryttere. Kan der endelig indrettes Plads til en Rytter, er det som Regel med en Del Bekostning; fra Devitsrød meldes kort og godt, at der kan indrettes „et dygtig Rytterhus“.

Klagen over at være sat for højt i Hartkorn gaar igen i denne Indberetning og ligeledes Klagen over Kvægsyge som f. Eks. i Store Valby, hvor „deres Heste og Bæster var af Skab og smitsom Syge fordrevet og endnu deraf befængt og deraf mange bortdøde, saa somme har mist og var bortdød fra, til 10—9—8 og mindre Styrker, saa de umuligt kand gøre og forrette deres Arbejde og Hofveri uden Høy Øfrigheds Hjælp“; ogsaa i Tyvelse er det galt med Kvæget.

Rubrikken „Behøver Reparation, Rdl.“ frembyder store Forskelligheder. Saaledes har Jens Nielsen, Møller i Gerlev, 52 Fag Hus, men behøver kun Reparation for 4 Rdl., medens Jørgen Andersen i Hulby har 20 Fag og behøver 40 Rdl. Gennemgaaende viser Reparationskontoen stor Brøstfældighed paa Gaardene. Af Indbo nævnes kun Kakkelovn og Bryggerkedel, to Ting som ikke ret mange Bønder

ejede. Gl. Hans Pedersen i Bjergby „haver Jernkacklofn og $\frac{1}{2}$ Td. stor brøgger Kiedel“, medens Niels Mortensen i samme By har „slet og ringe Bohave. Ingen Jern Kacklofen eller brøgger Kiedel“. Nogle Kedler angives at være af „Kaaber“, en enkelt er „bødt“.

Besætningerne er smaa; som Regel findes 2—3 Gange saa mange Heste som Køer, men Vinstrup synes allerede dengang at have været fremmelig med Kvægavlen, idet der hos Bønder i denne By findes næsten lige saa mange Køer som Heste; een Bonde har 6 Heste og 6 Køer. Som ganske enestaaende i Beretningen staar en Oplysning om, at to Bønder i Vinstrup har været modvillige med at give de ønskede Oplysninger. Der holdes paa Gaardene nogle Stude og fra 2—20 Faar.

Med Hensyn til „Græsning til Høveder“ er Forholdet f. Eks. saaledes: 20 Høveder — kan avle 10 Læs Hø; 7 Høveder — 2 Læs eller 12 Høveder — 3 Læs.

Den sidste Rubrik paa Skemaet „Bøndernes Tilstand“ er — som allerede bemærket — et Vidnesbyrd om, at Billedet er graat i graat som i 1707. Der er Bønder, om hvem der anføres „lovlig Tilstand“ eller „lovlig god Tilstand“, hvilket selvfølgelig ikke skal forstaaes, som om Tilstanden var *for* god, men at den var tilfredsstillende. Det anføres dog kun enkelte Gange; norges Tilstand er „maadelig“, men her maa bemærkes, at dette Ord ikke havde saa forringende Betydning dengang som nu. Ellers skrives „slet“ eller „meget slet“ for de flestes Vedkommende.

Om enkelte Personer gives mere personlige Op-

lysninger som „syg og sengeliggende“ eller „gamle og udlevet“. Konen Kirsten Povelstdatter i Boeslunde er 84 Aar gammel; hun har boet paa Gaarden i 50 Aar, har været Enke i 32 Aar, og de sidste 8 Aar har hun været syg og sengeliggende. Maaske rummer disse korte knappe Oplysninger en Medfølelse med de Mennesker, som paa Grund af Alder eller Sygdom havde endnu sværere ved at klare sig ved det evindelige brydsomme Slid og Slæb for det daglige Brød, og maaske er det kun tørre, „forretningsmæssige“ Begrundelser for de paa det paagældende Sted forefundne slette Forhold.

Frederik IV.s Plan om eventuelt at reparere Hovedgaardens Jord til de omboende Bønder blev ikke udført i Praksis; men i et Dokument fra 1738 meddeles, at Antvorskov er bortforpagtet til Peter Neergaard og Anthoni Bartholomeisen for 6 Aar til $\frac{1}{5}$ 1745 for 3795 Rdl. aarlig, og nu følger en Forpagtningsperiode, indtil Ryttergodset sælges ved Auktion 1774, hvorved Bønderne fra at have Kongen som Godsherre nu kom under de forskellige Herregaarde, der opstod ved Salget.

Salget blev bestemt 1763, og der foreligger en Mængde Dokumenter i Anledning heraf. I et af disse er en Fortegnelse over Bøndergodset, og her gives for nogle Byers Vedkommende en kort Oplysning om deres Tilstand, men ikke som i de tidligere omtalte Indberetninger noget om, hvorledes de enkelte Bønder har det.

Heininge, Vemmelev, Studeby, Sørby (2 Huse), Sørbylille, Halkevad og Skørpinge faar Betegnelsen „god“; Landsgrav, Hyllerup, Holmstrup, Store Valby, Skovsø, Vedbysønder, Kirkerup og Esholte „temmelig

20 *Fritz Jacobsen: Tidsbilleder fra Antvorskov Gods.*

god"; Gudum, Snogemølle, Hemmeshøj og Ormslev „maadelig"; Breinehuset (Skovsø) „slet god" og Ottestrup „slet".

Det kunde af dette se ud til, at Bøndernes Tilstand har bedret sig en Del i de ca. 50 Aar efter Besigtelsen 1717, saa at de ved dette Vendepunkt i Antvorskovs Historie har haft nogenlunde taalelige Kaar, og snart skulde jo de store Landboreformer komme, der ikke alene for Bønderne paa Antvorskov, men i det hele Land, betød en gennemgribende Forandring i deres Kaar.